

УДК 343.98

Р. Л. Степанюк,
доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри криміналістики та судової
експертології факультету № 1 Харківського
національного університету внутрішніх
справ; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8201-4013>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

Масштабні реформи у правоохоронній сфері, що втілюються сьогодні в Україні, разом із позитивними, мають і негативні наслідки, зокрема, зростання рівня злочинності з одночасним зниженням ефективності діяльності органів правопорядку та суду щодо протидії кримінальним правопорушенням. Тому перед криміналістичною наукою постають нові завдання, пов'язані із розробленням і впровадженням у практику дієвих рекомендацій із розслідування різних видів і груп злочинів.

Одним із порівняно нових напрямів наукових досліджень у галузі криміналістичної методики є формування рекомендацій не тільки щодо досудового розслідування окремих видів злочинів, а і їх судового розгляду. Особливої актуальності ця проблема набуває у зв'язку з суттєвою трансформацією вітчизняного кримінального процесу у напрямі відходу від розшукової його моделі до змагальної. Тому постає ряд проблемних питань, першим з яких є сама доцільність та реальні можливості розроблення окремих криміналістичних методик судового розгляду.

В цілому проблема розвитку криміналістичних рекомендацій для суду досліджувалась багатьма ученими-криміналістами, у тому числі українськими авторами Л. Є. Ароцкером, В. І. Алексейчук, В. І. Бояровим, І. І. Когутичем, І. І. Котюком, Н. І. Клименко, В. Т. Нормом, В. В. Тіщенком, В. А. Журавлем, В. Ю. Шепітьком, Б. В. Щуром та іншими. Аналіз останніх тенденцій у даному напрямі дає підстави стверджувати, що науковці розробили досить цікаві пропозиції щодо поняття методики судового розгляду, її завдань, структури, співвідношення з методикою досудового розслідування окремих видів злочинів. Проте залишається і низка принципово важливих дискусійних питань, які поки що не дозволяють стверджувати про повну готовність теоретичної бази для формування конкретного прикладного наукового продукту – безпосередньо методик судового розгляду.

© Степанюк Р. Л., 2016

Зокрема, слід чітко визначити адресата відповідних рекомендацій, що безпосередньо впливає на їхній зміст. Якщо для методики досудового розслідування – це слідчий, то щодо судового розгляду думки різняться. Якщо у сусідній державі з розшуковою формою кримінального процесу відповідні методики адресують судді та державному обвинувачеві, то в Україні ведуть мову про складові частини методики судового розгляду (для суду, для сторони обвинувачення, для сторони захисту). При цьому чи можливо в одній методиці вмістити такі потрібні рекомендації? Прихильники концепції методики судового розгляду вважають, що можна, проте конкретних розроблених прикладів поки що не створено.

Крім того, виникають питання і до термінології, і до практичної потреби озброєння суддів цілими комплексами криміналістичних рекомендацій щодо проведення судового розгляду. Останній, як відомо, є стадією кримінального провадження, яку здійснює суд (суддя). Отже, говорячи про методику судового розгляду, слід мати на увазі у першу чергу рекомендації для суду. Але в змагальному кримінальному процесі активність суду у збиранні доказів є обмеженою. Він має зберігати неупередженість і безсторонність і лише сприяти сторонам у реалізації їхніх процесуальних прав та виконанні обов'язків. Суд є активним в оцінці доказів, фактично здійснює процесуальне керівництво у стадії судового розгляду, проте сам доказів не збирає.

Стосовно сторін кримінального провадження дійсно можна вести мову про можливість формування рекомендацій для них щодо виконання своїх функцій у судових стадіях кримінального процесу. Проте мова йде вже не про методику судового розгляду, а про рекомендації з підтримання обвинувачення в суді та рекомендації щодо здійснення професійного захисту в суді.

Сучасні українські розробки у галузі криміналістичної методики, що враховують стадію судового розгляду кримінальної справи, як правило, вміщують одночасно рекомендації і щодо досудового розслідування, і щодо судового розгляду за певними категоріями злочинів. Тобто формуються не повноцінні «методики для суду», а лише деякі рекомендації, що стосуються специфіки розгляду справи у суді першої інстанції, переважно адресовані судді та стороні обвинувачення. Отже, межі традиційних методик розслідування окремих видів злочинів можуть бути розширені шляхом включення до їх структури рекомендацій з підтримання державного обвинувачення в суді.

Що стосується методичних рекомендацій для сторони захисту вирішувати питання теж доцільно, враховуючи і досудові, і судові стадії кримінального провадження. Цей напрям у криміналістичній науці, не дивлячись на наявність ґрунтовних праць, залиша-

ється малорозвиненим. Проте якщо вже створювати методики здійснення професійного захисту за окремими категоріями злочинів, то саме таким чином.

Таким чином, питання щодо доцільності формування криміналістичних методик судового розгляду кримінальних справ за окремими видами злочинів залишається дискусійним і потребує додаткових обговорень та, що головне, проведення експериментів щодо створення та апробації пробних прикладів таких комплексів.

Отримано 10.12.2016